

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ,
Комунальний заклад вищої освіти «Академія культури і мистецтв»
Закарпатської обласної ради

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Transcarpathian Hungarian Institute. Ferenc Rakoczi II,
Municipal Institution of Higher Education
«Academy of Culture and Arts» of the Zakarpattia Regional Council

НАУКОВІ ЗАПИСКИ ACADEMIC NOTES

**Серія:
Педагогічні науки**

**Series:
Pedagogical Sciences**

**Випуск 11 (2025)
Edition 11 (2025)**

Ужгород – 2025
Uzhhorod – 2025

ЗМІСТ

БРИЛІН Борис Андрійович, ЧЕРКАСОВ Володимир Федорович
 АКсіОЛОГІчний ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ПОЛІФОНІЧНОГО СЛУХУ МАЙБУТНІХ
 УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ 8–13

ІВАНОВА Вікторія Вікторівна, ЛУЦА Крістіан Юрійович
 РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗДОБУВАЧІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЯК
 ОСНОВА ЇХНЬОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ
 ВИКЛИКІВ..... 14–19

**МАЛАШЕВСЬКА Ірина Анатоліївна, КОЖЕВНИКОВА Лариса Василівна,
 ЗАХАРЧЕНКО Алла Василівна**
 РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ ЗАГАЛЬНОЇ ТА
 СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ 20–25

МАСЛОВ Валерій Сергійович
 ДИДАКТИЧНА КОМБІНАТОРИКА ТА ЕМЕРДЖЕНТ-СИНТЕЗ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ
 МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ..... 25–29

МОЛНАР Тетяна Іванівна
 ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ УЧНІВ: ЦІННІСНІ ЗАСАДИ
 В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ..... 29–34

ОРОС Ільдіко Імріївна, БЕРГХАУЕР-ОЛАС Емьовке Ласлівна, Кучай Тетяна Петрівна
 РОЛЬ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ
 ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ 34–39

ПРИМА Раїса Миколаївна, ПРИМА Дмитро Анатолійович, КІНАХ Неля Володимирівна
 ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЗИЦІЇ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ
 ОСВІТИ В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ 40–44

РАДУЛ Валерій Вікторович
 ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ В ПЕДАГОГІЧНИХ СИСТЕМАХ
 СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ..... 45–50

ТУШЕВА Вікторія Володимирівна
 ОСНОВНІ МАРКЕРИ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ У МИСТЕЦЬКІЙ ПРОЕКЦІЇ 51–58

ЧИЧУК Антоніна Петрівна, БІДА Олена Анатоліївна, ГУТТЕРЕР Єва Войтехівна
 ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ
 ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ 59–63

ШАНДРУК Світлана Іванівна, ДОУСОН Валентина Петрівна
 КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ..... 64–68

БОРОЗЕНЕЦЬ Наталія Сергіївна
 ІННОВАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
 МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-АГРАРІЇВ 68–72

ВИШПІНСЬКА Ярина Маноліївна
 СОЦІОКУЛЬТУРНА І КОМУНІКАТИВНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПЕРДМЕТУ
 «МУЗИЧНЕ КРАСЗНАВСТВО»..... 72–78

ГУСАЧЕНКО Оксана Петрівна
 МУЗИЧНИЙ СЛУХ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ
 ЗДОБУВАЧІВ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ..... 79–85

КОВАЛЕНКО Анатолій Сергійович
 СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ
 МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА..... 86–90

КОСТОЛОВИЧ Марія Ігорівна
 МЕТОДОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ТРАНСВЕРСАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
 МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ..... 91–97

УДК 37:378.011

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2025.11.051

ТУШЕВА Вікторія Володимирівна –

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри музичного мистецтва
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9451-0532>

e-mail: Tushevavika@gmail.com

ОСНОВНІ МАРКЕРИ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ У МИСТЕЦЬКІЙ ПРОЕКЦІЇ

ТУШЕВА Вікторія Володимирівна. ОСНОВНІ МАРКЕРИ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ У МИСТЕЦЬКІЙ ПРОЕКЦІЇ

У статті обґрунтовано філософський і педагогічний контексти феномену полікультурної освіти у мистецькій проекції, висвітленні її головні маркери, які співвідносяться з такими поняттями як «культурні цінності», «культурна ідентичність», «культурна самосвідомість», «національна культура». Виділені структурні компоненти полікультурної мистецької освіти у вигляді взаємопов'язаних блоків, що вибудовуються на основі таких рівнів цінностей як етнокультурний, загальнонаціональний та загальнолюдський (планетарний).

Ключові слова: полікультурність, культурні цінності, культурна ідентичність, культурний плюралізм, вища мистецька освіта, глобальна освіта.

TUSHEVA Viktoriya Vladimirovna BASIC MARKERS OF MULTICULTURAL EDUCATION ARE IN ARTISTIC PROJECTION

In the article the philosophical and pedagogical contexts of the phenomenon of multicultural education are reasonable in artistic projection, illumination of her main markers, that is correlated with such concepts as «cultural values», «cultural identity», «cultural consciousness», «national culture». It is marked that modern in a civilized manner-civilization development in the conditions of globalization results in omnifying of cultural values. Universals of culture are the ontological and existential constants of human existence, fundamental categories of the world picture, create that «focus» round that and the standards of every culture are crystallizable in that.

Principle of multiculturalness envisages the construction of higher education on principles of cultural pluralism, where a cultural variety appears not only as a variety of ethnic cultures, it is a variety of cultural traditions, vital styles, valued orientations. The multiculturalness appears not only as certain strategy of educational space, him metaprinciple but also original property of consciousness of teacher that sends to application of polyparadigmatic approach in the created educational models. In this context a man becomes crossing of many cultures, and that is why it is necessary to talk about a presence for the individual of a few identities, id est man of multi- or polyidentical.

Understanding of artistic education becomes firmly established as to the process and means of deepening of cultural identity of personality of future teacher-musician. A cultural identity envisages the comprehension of the in a civilized manner-valued dominants of society; self-identifying of itself with cultural standards exactly of this society. A cultural identity equates with cultural consciousness that is characterized synthetic and appears as self-knowledge, self-relation, self-determination, self-appraisal.

Multicultural education does not contradict cross-country race to cultural literacy, vice versa she can be interpreted as a constituent of global education that provides multidimensionality of approaches and cultural pluralism.

The distinguished structural components of multicultural artistic education are in the form of interconnected blocks, that line up on the basis of such levels of values as ethnocultural, national and common (planetary) to all mankind.

Keywords: multiculturalness, cultural values, cultural identity, cultural pluralism, higher artistic education, global education.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В умовах глобалізації вищої освіти ідеї гуманізації і гуманітаризації в багатокультурному і взаємозалежному світі

набувають концептуальних ознак, а культурна різноманітність вимагає нового мислення в загальнодержавному і планетарному масштабах, що зумовило виникнення

полікультурної (мультикультурної) парадигми освіти, зокрема у мистецькій проєкції.

Суспільство, що демократизується, не може залишатися закритим. Прагнучі до відвертості, воно неминуче долає «монологічність буття» і розвиває діалогічність способу життя, налагоджуючи зв'язки між різними державами, культурами і народами. Очевидно, що багатокультурне суспільство відчуває потребу в новому світогляді, спрямованому на інтеграцію культур і народів з метою їх подальшого зближення і духовного збагачення.

Важливою соціальною детермінантою розвитку полікультурної освіти стають інтеграційні та холистичні процеси культурного буття як важливої світової тенденції, прагнення України інтегруватися у світовий та європейський соціокультурний та освітній простір, зберігши національну своєрідність. Відтак, на часі осмислення полікультурної освіти у мистецькій проєкції крізь призму сучасних культуро центристських тенденцій у вищій педагогіці; змістове і технологічне поновлення вищої мистецької освіти у напрямку забезпечення полікультурного різноманіття, аксіологізації освітнього простору як джерела духовного розвитку і самотворення особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З боку світової педагогічної науки реакцією на виникнення нових соціокультурних реалій стала розробка відповідних освітніх стратегій, що знайшло відображення в документах ООН, Ради Європи, ЮНЕСКО, Педагогічній Конституції Європи та ін., де питання щодо полі(мульти)культурності стало пріоритетним і нагальним. Як відомо, у Доповіді міжнародної комісії з освіти «Освіта. Прихований скарб», підготовленій експертами ЮНЕСКО під головуванням Жака Делора, зазначалося, що освіта повинна сприяти народженню нового гуманізму, важливою рисою якого є етика і в якому значне місце приділяється знанню, повазі культур і духовних цінностей різних цивілізацій. Прагнення жити усім разом є основним елементом єдності суспільства і національної самобутності.

Якнайповніше ця проблема розглядається в зарубіжних концепціях мультикультурної освіти (Д. Бэнкс, Д. Голлнік, Ф. Куманс та ін.), міжкультурної освіти (Г. Ауернхаймер, П. Бателаан, Х. Гепферт, В. Ніке, У. Шмидт та ін.), глобальної освіти (Р. Хенви). Отже, в умовах глобалізації культурна диверсифікація, виступаючи у вигляді глобального культурного різноманіття, піддалася необхідній рефлексії з боку зарубіжних науковців. Приблизники різного

роду теорій і проєктів мультикультуралізму розглядають його як гетерогенність сучасних суспільств, а в той же час як багато-складовість і множинність існуючих в них ідентичностей, робиться акцент на необхідності підвищення престижу кожної культури.

Основні вектори державної політики з питань полікультурної освіти молоді висвітлені в таких нормативно-правових документах як Закон України «Про освіту» (2024), «Про вищу освіту», Національна доктрина розвитку освіти (2022) та ін. Так, в Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки зазначається про необхідність адаптації випускників закладів вищої освіти до життя та роботи в мультикультурному середовищі, формування міжкультурної свідомості та міжнародної мобільності здобувачів вищої освіти тощо [9].

Наукові засади полікультурної освіти обґрунтовуються у наукових працях

таких вітчизняних науковців як В. Андрущенко, І. Бех, В. Євтух, О. Комаровська, Т. Потапчук, І. Соколова, Л. Султанова, Г. Філіпчук, Н. Якса та ін. У межах означеного наукового дискурсу стають засадничими й доцільними наукові позиції В. П. Андрущенко [1], який розглядає у новому ракурсі проблему полікультурного контексту розвитку освіти і наголошує, що трансформація глобального соціального порядку веде до етніфікації культурної ідентичності, до розосередження центрів культурних ідеологій на засадах етнічної консолідації людей. Плюралізм культурних цінностей, релятивізація критеріїв істинності в соціальних сферах є результатом трансформації, спрямованої проти державно-політичного домінування окремих націй. В цих умовах найбільш бажаною моделлю міжетнічних відносин є модель культурного плюралізму або єдності розмаїття. Саме тут постає перед освітою проблема формування нового типу мислення, формування « нової раціональності », « бачення і розуміння іншого », не як чужого, а як « несхожого ».

Отже, недостатня розробленість методології і технології полі (мульти)культурної освіти, яка акцентує увагу на здатності жити разом, виховуючи розуміння іншого і відчуття взаємозалежності, готовності до культурної взаємодії в умовах поваги до цінностей плюралізму, збереження національно-культурної ідентичності майбутніх педагогів, тобто таких пріоритетних завдань педагогіки вищої школи і світової спільноти, які мають артикулюватися у межах педагогічної мистецької освіти.

Метою статті є визначення і обґрунтування філософського та педагогічного

контексту феномену полікультурної освіти у мистецькій проєкції, висвітлення її головних маркерів, які співвідносяться з такими поняттями як «культурні цінності», «культурна ідентичність», «культурна самосвідомість», «національна культура».

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, філософський сенс полікультурної освіти розкривається, завдяки категоріям «культурний монізм» і «культурний плюралізм», які відображають два фундаментальні аспекти буття культури – його єдність і різноманіття. Розуміння культурного монізму (учіння Платона, Й. Канта, Г. Гегеля) як єдиного начала в різних культурах, а культурного плюралізму як концепту універсалізму, визнання культурного різноманіття, культурного багатства створює методологічне підґрунтя для визначення сутнісних ознак полікультурної освіти в сучасних соціокультурних умовах, в якій *культурні цінності* виступають «значущими принципами, що становлять основу культури, відіграють конститутивну роль щодо неї; утворюють своєрідну систему етико-естетичних координат, архетипову для даного суспільства» [8].

Сучасний культурно-цивілізаційний розвиток в умовах глобалізації призводить до *універсалізації культурних цінностей*, необхідності акцентувати увагу на вміннях суб'єктів міжкультурних відносин взаємодіяти не тільки у межах діалогу, а й у режимі полікультурного діалогу. Саме виклики нового часу вимагають уміння вести діалог на європейських і глобальних теренах, спіраючись на ті універсальні цінності, що визначають сучасне світове демократичне співтовариство, а також повагу до спільної спадщини і культурного розмаїття. Це дає можливість конструктивно взаємодіяти через різні ідентичності на основі спільних універсальних цінностей (діалогу культур).

Універсалії культури є онтологічними і екзистенційними константами людського буття, фундаментальними категоріями картини світу, сумарною аксіоматикою внутрішнього досвіду. Універсалії культури створюють той «фокус», навколо якого і в якому кристалізуються зразки кожної культури; одночасно вони є фундаментом, який забезпечує взаєморозуміння в діалогічному спілкуванні, – те, що сприяє формуванню єдиного і в той же час різноманітного світу.

Отже, проблема діалогу в культурі виходить на суттєві характеристики самої культури, найважливішим з яких є універсальний принцип, що організовує мислення особистості, забезпечуючи її саморозвиток і

культуру відтворення, здатність до діалогу, комунікації, спілкування, взаємодії як наслідку *взаємовідносин з самим собою, соціумом, Універсумом*. Але тенденції культурної універсалізації проявляються тоді, коли етнос, країна, або інша соціокультурна система виявляються здатні сприйняти ці тенденції, що відповідають рівню розвитку і можливостям загальносвітової культури.

Полікультурність визнається (В. Андрущенко, П. Саух та ін.) сьогодні однією з важливих і значущих характеристик соціальної дійсності, що означає, що сучасний світ розвивається як різноманіття самобутніх і унікальних культур. При цьому культура розуміється як система духовних утворень, що історично формується, яка визначає основні норми поведінки суб'єктів культури, його відношення до світу.

Отже, взаємодія культур стає умовою і засобом стійкого розвитку світової спільноти, а ідея полікультурності – інтегруючим чинником сучасної освіти, зокрема мистецької. В теорії полікультурності затверджується повага до відмінностей, з одного боку, з іншого – здійснюється пошук універсальності. Тобто взаємодія культур відбувається через координацію, а не субординацію [14].

Педагогічний контекст дає можливість розглядати полікультурну освіту як таку, що орієнтована на існування множинності культур, яке в якості найважливішої цінності розглядає людину, розвиток її *індивідуальної культури* на основі гармонії, діалогу і взаємовпливу різноманітних культур, різних по спрямованості, рівню з домінуючою їх орієнтацією на загальнолюдські цінності. Тому можна стверджувати, що чим вищий рівень цінностей, що входять до різних культур, тим більше вимагається усвідомленості цих цінностей від носіїв цих культур; чим вищий рівень полікультурної освіти, тим продуктивніше діє особистість як творець, носій і споживач цінностей, а отже, тим багатшею й досконалішою є сама культура як джерело розвитку особистості; чим різноманітніше і ширше контакти особистості зі світовою культурою, тим багатше перспективи індивідуальної освіти, а сформована особистісна культура показує рівень розвитку сутнісних сил людини.

Принцип полікультурності передбачає побудову вищої освіти на *принципах культурного плюралізму*, при цьому культурна різноманітність виявляється не лише як різноманіття етнічних культур, це різноманіття культурних традицій, життєвих стилів, ціннісних орієнтацій. Означена теза, на наш погляд, співвідноситься з ідеями

епохи постмодерну (Ж. Ліотар) щодо її головної риси – еkleктизму як основи полікультурності.

Якщо розглядати полікультурність як якість особистості, то вона має виявлятися як здатність педагога-музиканта інтегрувати у своїй свідомості різні культурні пласти, сенси, значення. Через постійне «спілкування-діяння» особистість стає суб'єктом культурно-історичного і освітнього мистецького простору. При такому розумінні суб'єкта культури освітній процес вибудовується як взаємодія різних позицій, точок зору, способів мислення, інтерпретацій, різних виконавських стилів. У зв'язку з цим принцип полікультурності має забезпечувати гетерогенну, поліфонічну структуру освітнього простору, робити його відкритим, незавершеним, смислопороджуючим, забезпечувати між різними культурними світами.

Безумовною цінністю, базисом полікультурного, поліетнічного буття слугує *толерантність*, яка розуміється як: еквівалентність і міра різності, як моральний стрижень, терпимість, емоційна стійкість і т. ін.; толерантність в сучасній філософській інтерпретації розуміється як терпимість до іншого роду поглядів, звичаїв, думок; толерантність необхідна відносно особливостей різних народів, націй і релігій [12]. Толерантність виступає як соціально-освітній імператив у суспільстві, де його світоглядні установки відіграють значну роль у сфері освіти. У толерантному суспільстві (середовищі) вища школа як соціокультурний інститут, що володіє культурно-освітніми засобами, зобов'язана сприяти проектуванню полікультурного простору, формуванню полікультурного мислення і розвитку культури міжнародного спілкування. Тому активізується поліетнічна (національна) культура майбутнього педагога у мистецькій галузі, яка значною мірою залежить від того, наскільки для нього це поняття стане його внутрішньою позицією, знайде свою соціально-освітню значущість, сприйматиметься ним як цінність разом з іншими загальнолюдськими цінностями (життя, свобода, гуманізм та ін.).

Якщо полікультурність, в широкому сенсі – це стрижень культури суспільства, то полікультурність у мистецькій освіті – спосіб включеності її в соціокультурний контекст, потреба і здатність відтворити у своєму змісті усю палітру цінностей культури, що пов'язано із *культурною ідентичністю особистості педагога-музиканта*. У цьому контексті вважаємо цілком слушними ідеї Т. В. Потапчук [5], яка розглядає національно-культурну ідентичність як сукупність національних та культурних цінностей,

почуттів, уявлень, поглядів, ідей, завдяки яким певна нація усвідомлює свій історично зумовлений соціально-культурний локалітет у системі етнодиференційованого людства, а індивіди – свою національно-культурну ідентичність.

Важливе розуміння того, що *культурна ідентичність* передбачає осмислення культурно-ціннісних доміант суспільства, що виявляються функціонально необхідними в процесі його розвитку; самоотождження себе з культурними зразками саме цього суспільства; розуміння свого «я» з позицій тих характеристик, які прийняті в цьому суспільстві; це той «каркас», який створюється в кожній культурі у процесі діалогу з іншими культурами і «метакультурою» в цілому. Така ідентичність має процесуальні характеристики, вона змінюється в залежності від історичної та соціальної динаміки й вибудовується як соціумом, особистістю, так і культурою. Саме розуміння освіти, зокрема мистецької, як процесу і засобу поглиблення культурної ідентичності особистості майбутнього педагога-музиканта є теоретичною тезою у нашому науковому дискурсі.

Культурна ідентичність ототожнюється із *культурною самосвідомістю*, яка трактується як усвідомлення своєї приналежності до певної культури. Культурна самосвідомість закріплюється в основних концептах культури, які у свою чергу відбивають народні звичаї, характер народу (менталітет), життєвий устрій і народну творчість. На різних етапах онтогенезу самосвідомість проявляється як самопізнання, самовідношення, самооцінка і саморегуляція та включає тимчасову детермінацію «відчуття себе в часі життя» [6].

Синтетичність культурної самосвідомості є фундаментальною базою полікультурності. Тому, полікультурність виявляється не тільки як певна стратегія освітнього простору, його метапринцип, а й *своєрідна властивість свідомості педагога*, що спрямовує на застосування поліпара-дигмального підходу у створених освітніх моделях, осмислення педагогічних теорій як взаємопов'язаної численності різних «логік», які існують і взаємозбагачуються у вільній взаємодії [14].

Діалог культур розглядається як визнання і розвиток культурного плюралізму, вільний вибір культурної ідентичності. У цьому контексті особливого значення набуває діалогічний підхід (К. Ясперс, О. Шпенглер, М. Бубер та ін.), сутність якого вбачається у пошуку ефективних способів залучення педагогів-музикантів до широкого культур-

ного різновекторного різноманіття з метою формування *загальнопланетарної свідомості*, що дозволяє взаємодіяти, вести діалог з творцями різних країн, творчість яких обумовлена стилевими і жанровими особливостями, та з іншого боку, інтегруватися у світовий та загальноєвропейський культурно-освітній мистецький простір. Отже, виховання діалогічної людини, здатної сприймати і створювати світ в гармонії його різноманіття, стає метою сучасної полікультурної мистецької освіти, а проявляти розуміння до кожної з культур, виходячи на продуктивний міжкультурний діалог – є пріоритетним її завданням.

Акцентуємо увагу на тому, що всі епохи в розвитку культури існують у нашій свідомості і «працюють» в режимі діалогу. Культурні форми моделі освіти постійно змінюються й еволюціонують як у соціальному просторі, так і в часі, а також вони перебувають у постійній взаємодії. Культурні форми і моделі освіти, їх прями або опосередковані взаємовпливи і взаємозалежності, їх альтернативність, прояви синтезу, відродження в нових історичних умовах і на іншому культурному ґрунті створюють те різноманіття співвідношень, яке сприяє розвитку вищої мистецької освіти як світового процесу.

Згідно з методологічним принципом полікультурності людина є перетином багатьох культур, і тому необхідно говорити про наявність у індивіда декількох ідентичностей, тобто людина багато- або поліідентична. Кожна людина є представником певної культури, культурної епохи, але усвідомити це можна тільки в процесі спілкування-діалогу з людьми (або творами) різних культур, результатом якого є вільний вибір індивідом духовних цінностей, способу життя і мислення, його самодетермінації в горизонті особистості [11].

В контексті культурного плюралізму значущим стає сам культурно історичний (діахронічний) процес, що постійно генерує усі нові культурні факти і явища, які в силу контекстуальної обумовленості культурного континууму постійно змінюють сенс і зміст кожного культурного явища і усієї їх сукупності. Одним із джерел культурного плюралізму є герменевтичне, або тлумачне пізнання. Як відомо, мистецтво культур-герменевтики за природою своїй багатозначне, багатогранне, плюралістичне. Уся історія герменевтики свідчить про плюралістичний характер культурних текстів. У цьому контексті важливе розуміння того, що мова мистецтва стає зрозумілою у контексті конкретної епохи. Звідси виникає

широке поле дискурсивних практик, безліч локусов, що вимагають диференційованої інтерпретації. Ця думка вийшла на рівень культурного полілогу і транскulturації.

На наш погляд, вивчення концепції полікультурної мистецької освіти вимагає звернення до поняття «епістема», що було введено М. Фуко [12]. Так, епістема – це розумова своєрідність пізнавальних установок тієї чи іншої культурно-історичної епохи; структура знання, що історично змінюється, визначає умови можливих утворень свідомості і культури в конкретний історичний період розвитку того або іншого суспільства [12]. За М. Фуко, епістема це дискурс-формування, що визначає спосіб, яким світ представляється або «бачиться». У цьому сенсі вищезазначений термін уподібнюється із поняттями «парадигма» або «проблематика». Однак між термінами існує певна відмінність: якщо парадигма відноситься до внутрішньо наукових правил, то епістема – до культурних та історичних аспектів пізнання, зокрема герменевтичного.

У цьому контексті полікультурну освіту необхідно розглядати як чинник формування багатогранного цілісного холистичного бачення світу, здатності оцінити явище з позиції іншої людини, бажання до співпраці, взаєморозуміння і взаємодії. Особливого значення в розвитку особистості педагога-музиканта набуває усвідомлення цінності культурної діяльності людства в цілому і кожного етносу окремо, прагнення зрозуміти і прийняти культурну різноманітність як позитивний чинник розвитку соціуму. Перед вищою мистецькою освітою ставиться завдання допомогти індивідові освоїти і досягнути три основні рівні цінностей: *етнокультурний, загальнонаціональний і загальнолюдський (планетарний)*.

Як відомо [13], у науково-педагогічний обіг увійшло поняття «*мультикультурний*», яке є більш містким і відповідним принципу діалогу і взаємодії культур, їх переплетеній численності. Основоположником мультикультурної теорії вважається Чарльз Тейлор. Згідно його теорії – мультикультуралізм є інструментом не лише для творення суспільства нового типу, це ще інструмент для захисту власної своєрідності. Мультикультуралізм не означає паралельне існування автономних «ідентичностей», він припускає їх взаємодію, взаємне проникнення і взаємну трансформацію. Поняття «*мультикультурний простір освіти*» означає динамічну систему різновекторних і різномістових культурних полів взаємовпливу і взаємодій суб'єктів освіти, які є носіями певного культурного досвіду. Таке розуміння означеного поняття

дає можливість виділити складові елементи мультикультурного простору мистецької освіти – це суб’єктний культурний досвід, сформовані культурно-мистецькі орієнтири, ідеали та асиміляція культурної інформації, що включена в освіту.

Зростаюча взаємозалежність культурного буття і світовідчуття на рівні різних країн і націй спричинилася до появи поняття «глобальна освіта», спрямованої на розвиток «глобальної свідомості» (К. Дорсетт) особистості, яка навчається, усвідомлення відповідальності за долі всієї планети. Глобальну освіту (і в цьому одна з її відмінностей від полікультурної) розширює контекст діалогу до планетарного рівня. Полікультурна грамотність заснована на усвідомленні різноманітності як об’єктивної характеристики світової культури і рушійної сили її розвитку, тоді як в рамках глобальної освіти має місце пріоритет культурних універсалій над культурною різноманітністю, тому що саме культурні універсалії можуть забезпечити глобальний діалог культур в їх історичному розвитку. Іншими словами, глобальна освіта не відмінняє полікультурну, а включає її в ширший контекст [14].

Полікультурна освіта не суперечить крос-культурній грамотності, навпаки її можна трактувати як складову глобальної освіти, що забезпечує багатоаспектність підходів і культурний плюралізм. Глобальна освіта сприяє зведенню всіх аспектів в єдину, цілісну куртину світу. Є глибокий сенс у свободі вибору концепцій і моделей освіти, що відображають різні рівні, сторони й тенденції розвитку культурної сфери освіти, різноманітні варіанти її реального і субкультурного середовища. Тому можна припустити, що кожен університет повинен мати своє полікультурне й міжкультурне середовище, свій варіант загального культурного простору, який стане однією з умов розвитку особистості педагога.

Постає завдання забезпечення діалогу нового типу культури з попередніми культурами і діалог національних культур у загальносвітовому контексті. Мова йде про полікультурну модель вищої мистецької освіти, що реалізує *принципи полікультуралізму й національної ідентичності*. При цьому полікультуралізм розглядається як такий, що націлений на створення відповідних умов для взаємодії та взаєморозуміння різних етносів, на їх взаємодоповнення. Можна стверджувати, що сфера культури і освіти стає найбільш продуктивним простором для міжнаціональної взаємодії, розвитку діалогу і взаєморозуміння, виступаючи чинником розвитку національної самосві-

домості, самоствердження етнічної спільності. Відтак, роль вищої мистецької освіти в розвитку і зміцненні цієї системи цінностей є стратегічною.

В умовах війни зростають тенденції до збереження особливостей національної культури, традицій, супротивні універсалізації і глобалізації. Значення національних культур виявляється в тому, що кожна з них специфічно сприймає світові форми розвитку і здатна внести свій внесок у розвиток світової культури. Освоєння народної культури, традицій народу забезпечить відновлення менталітету нації, прогресивних рис національної психології. Це забезпечить життєдіяльність представників своєї нації, тобто виступить в ролі «захисного пояса» особистості.

Ми стаємо свідками того, що створення в Україні нового суспільства проходить на засадах різновекторності, толерування полікультурності, із збереженням іманентних для українця ознак духовно-морального плану. *Національна культура* поступово зміщується в центр соціального життя й має розглядатися як первинне у діяльності й системі характеристик кожної нації та народу. Пріоритетність її починається з того, що саме вона виступає тим ефективним чинником, який створює й освоює механізм удосконалення багатогранного світу, а також виступає інструментом національного самопізнання і формування самосвідомості кожної особистості. Такий підхід дозволяє вибудувати внутрішню логіку національного культурогенезу на основі вивчення картини світу й національної ментальності як певної моделі культури.

В умовах полікультурної мистецької освіти постає завдання забезпечити діалог національних культурних традицій, спадщини українського народу, своєрідності його національного коріння у загальносвітовому контексті. Саме таке широке розуміння національної культури в її органічному зв’язку з світовою культурою розкриває прогресивність культурного розвитку, можливість діалогу з іншими культурами, шляхи інтеграції у світовий простір, усвідомлення національного в глибинах людського життя і загальнолюдського як індивідуального і особистісного. Вважаємо, що мистецькі зразки специфічного національного творення закріплюються на мапі людства, стають надбанням світової культури тоді, коли вони оцінюються як національний внесок у міжнародний фонд, коли національні досягнення репрезентують непересічні духовні цінності світового значення.

Як відомо, прогресивні принципи народної педагогіки широко використовували у своїх працях видатні філософи і педагоги минулого (А. Духнович, П. Майборода, Г. Сковорода, Я. Степовий, К. Стеценко, К. Ушинський, Ю. Федькович та ін.), творчість яких займає визначне місце як символів української культури, важливих постатей в українському мистецтві, має вирішальне значення в становленні нової української ментальності, утвердивши в ній загальнолюдські демократичні цінності та піднісши українське мистецтво до рівня передових надбань світу.

Отже, визначені концептуальні положення стосовно полікультурної мистецької освіти, головними принципами якої мають стати полікультуралізм і культурна ідентичність, дозволяють виділити у її змісті три взаємопов'язаних блоки:

1) блок, що забезпечує можливість особистості майбутнього педагога-музиканта самоідентифікуватися за приналежністю до національної /етнічної культури і культурної традиції;

2) блок, що створює умови для вступу особистості до рівноправного діалогу в умовах наявного інокультурного мистецького простору;

3) блок, що забезпечує можливість включення особистості в сучасні світові загальноцивілізаційні процеси.

Наповнення новим змістом вищу мистецьку освіту на засадах полікультурності охоплює такі рівні особистісного розвитку:

- рівень людських взаємин: міжособистісне спілкування, обмін мистецьким досвідом, спільне прийняття рішень;

- рівень культурної самосвідомості: осмислення поняття «культура», розуміння того, що кожна людина – носій тієї чи іншої культури, а різноманітність культур впливає на збагачення суспільства;

- рівень полікультурної свідомості, самоідентичності: ознайомлення з історією і культурою різних етнічних культур, повага до різних національностей, традицій, мистецьких інтерпретацій, здатність оцінювати історичні й сучасні події з позицій різних культурних світоглядних точок зору;

- рівень міжкультурного досвіду: особистісний контакт з представниками різних націй, різними стильовими та жанровими особливостями музичних творів зарубіжних композиторів, досвід адаптації до іншого культурного середовища; втілення ідей полікультурності у мистецьку практику.

Така організація і змістове наповнення сучасної вищої мистецької освіти передбачає затвердження у свідомості майбутніх

педагогів-музикантів значення історичних коренів свого народу, їх духовних начал, патріотичних й національних ідей, усвідомлення гуманістичного зв'язку з іншими народами, людством, а також розуміння того, що єдиною формою співіснування й взаємодії культур є їх діалог. Важливе осмислення того, що вміння вести діалог потребує пізнання, знання й розуміння культури, готовності бути «укоріненим в культуру». Творення ціннісного мистецького простору сучасності має відбуватися в умовах діалогу культурних традицій, передбачає взаємопроникнення світоглядних парадигм та інтеграцію мистецьких рефлексій різних історичних періодів (стилів, жанрів, інтерпретацій).

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Таким чином, завдяки науковому дискурсу були виділені головні маркери полікультурної мистецької освіти, яка спрямована на формування особистісної культури на основі гармонії, діалогу і взаємовпливу різноманітних культур; цілісного холистичного бачення світу, культурної ідентичності, культурної самосвідомості, яка визначає менталітет майбутнього педагога-музиканта і виявляється як самооцінка, культурне самовизначення, самовідношення як до національної культури, так і загальнолюдських, європейських цінностей. В цих умовах головними принципами вищої мистецької освіти мають стати культурний плюралізм, культурна взаємодія, взаєморозуміння різних культур, їх взаємодоповнення і цілісність – з одного боку, і акцентуація на національній ідентичності – з іншого, реалізація яких веде до розуміння міжкультурного діалогу на рівні творців, їх інтерпретаційних пошуків, формування вміння бачити крізь призму власного національного сприйняття зміст інших культур.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю. К. : Знання України, 2008. 819 с.
2. Комаровська О. А. Мистецька освіта в Україні: тенденції педагогічних досліджень. *Розвиток сучасної мистецько-педагогічної освіти: національний і європейський контекст*: монографія. Нелля Ничкало, Лариса Лук'янова, Георгій Філіпчук, Оксана Комаровська та ін.; за наук. ред. Мирослави Вовк. Сучава, 2023. С. 60–73. URL: <https://drive.google.com/file/d/10yOEqbS1A0NWtnsIU0q1vMOQZOUy4Tl/view?usp=sharing>
3. Педагогічна Конституція Європи. Іноземні мови. 2016. № 2. С. 54–60. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/im_2016_2_10
4. Педагогічна освіта в Україні: теорія і практика: словник / М. П. Вовк, Ю. В. Грищенко, С. О. Соломаха, Н. О. Філіпчук, С. В. Ходаківська; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. Київ, 2021. 312 с.

5. Потапчук Т. В. Національна ідентичність: становлення та розвиток у сучасному суспільстві. *Наукові записки* [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Психолого-педагогічні науки. 2012. № 1. С. 50–53. URL: : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2012_1_13
6. Словник термінів і понять сучасної освіти / уклад. : Л. М. Михайлова, О. В. Пагава, О. В. Проніна. За заг. ред. Л. М. Михайлової. Севе́родонецьк, 2020. 194 с.
7. Соколова І.В. Соціокультурна ідентичність і полікультурна освіта: педагогічний дискурс. *Edukacja w społeczeństwach wielokulturowych*, W. Kremień, T. Lewowicki, J. Nikitorowicz, S. Sysojewa. Warszawa: Wyższa Szkoła Pedagogiczna ZNP, Uniwersytet w Białymstoku, 2012. p. 324.
8. Соціолого-педагогічний словник. За загальною редакцією В. В. Радула. Харків : Мачулін, 2015. 443 с.
9. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. URL : <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/strategiya-rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-na-2022-2032-roki>
10. Ткач М. М. Синергізм взаємодії культур-філософських аспектів постне-класичного знання у змісті вищої мистецької освіти. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 4. С. 67–78. URL : <http://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-4-67-78>
11. Тушева В. В. Культурологічні засади вищої мистецької освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти: Збірник науковий праць. Вип. 22 (27). Частина 1. К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2017. С. 62-68. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_014_2017_22%281%29_13
12. Філософія: словник термінів та персоналій. В. С. Бліхар, М. А. Козловець, Л. В. Горохова, В. В. Федоренко, В. О. Федоренко. Київ: КВІЦ, 2020. 274 с.
13. Gollnick D. M., Chinn P. C. Multicultural Education in a Pluralistic Society. 10th Edition, Pearson education. 2017. 352 p.
14. Tusheva Viktoriya, Guba Anatoly, Kalina Kateryna, Temchenko Olha Culturological approach as a conceptual basis for renewing modern higher pedagogical education. *Journal for Educators, Teachers and Trainers*. 2021. Vol. 12(1). P. 154-160. [DOI: 10.47750/jett.2021.12.01.001]
3. *Pedahohichna Konstytutsiia Yevropy. Inozemni movy*. (2016). [Pedagogical Constitution of European. Foreign languages].
4. *Pedahohichna osvita v Ukraini: teoriia i praktyka: slovnyk*. (2021). [Pedagogical education in Ukraine: theory and practice : dictionary].
5. Potapchuk, T. V. (2012). *Natsionalna identychnist: stanovlennia ta rozvytok u suchasnomu suspilstvi*. [National identity: becoming and development in modern society].
6. *Slovnyk terminiv i poniat suchasnoi osvity*. (2020). [Dictionary of terms and concepts of modern education].
7. Sokolova, I. V. (2012). *Sotsiokulturna identychnist i polikulturna osvita: pedahohichniy diskurs*. *Edukacja w społeczeństwach wielokulturowych*. [Sociocultural identity and multicultural education : pedagogical discourse].
8. *Sotsiolooho-pedahohichnyi slovnyk*. (2015). [Sociological and pedagogical dictionary].
9. *Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022–2032 roky*. [Strategy of development of higher education is in Ukraine on 2022–2032].
10. Tkach, M. M. (2022). *Synerhizm vzaemodii kulturfilosofskykh aspektiv postneklasychnoho znannia u zmisti vyshchoi mystetskoï osvity*. [Synergism of cooperation of philosophical cultures aspects of post-classical knowledge is in maintenance of higher artistic education. Ukrainian pedagogical magazine].
11. Tusheva, V. V. (2017). *Kulturolohichni zasady vyshchoi mystetskoï osvity*. *Naukovyi chasopys*. [Culturological principles of higher artistic education].
12. *Filosofia: slovnyk terminiv ta personalii*. (2020). [Philosophy: dictionary of terms and personalias].
13. Gollnick, D. M., Chinn, P. C. (2017). *Polikulturna osvita v plyuralistychnomu suspil'stvi*. [Multicultural Education in a Pluralistic Society. 10th Edition, Pearson education].
14. Tusheva Viktoriya, Guba Anatoly, Kalina Kateryna, Temchenko Olha. (2021). *Kulturolohichnyy pidkhid yak kontseptual'na osnova onovlennya suchasnoyi vyshchoyi pedahohichnoyi osvity*. [Culturological approach as a conceptual basis for renewing modern higher pedagogical education].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ТУШЕВА Вікторія Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри музичного мистецтва Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Наукові інтереси: теорія мистецької освіти, культурологія освіти, методологія педагогічних досліджень, педагогіка вищої школи.

INFORMATION IS ABOUT AUTHOR

TUSHEVA Viktoriya Vladimirovna – is a doctor of pedagogical sciences, professor, professor of department of musical art of the Kharkiv national pedagogical university of the name of Г. С. Skovoroda.

Circle of scientifi cinterests: theory of artistic education, cultural of education, methodology of pedagogical researches, pedagogics of higher school.

Стаття надійшла до редакції 18.12.2024 р.

REFERENCES

1. Andrushchenko, V. P. (2008). *Rozdumy pro osvitu: Statti, narysy, intervii*. [Reflections about education: the Articles, essays, interviews].
2. Komarovska, O. A. [2023]. *Mystetska osvita v Ukraini: tendentsii pedahohichnykh doslidzhen. Rozvytok suchasnoi mystetsko-pedahohichnoi osvity: natsionalnyi i yevropeyskyi kontekst*. [Artistic education in Ukraine: tendencies of pedagogical researches. Development of modern artistic-pedagogical education : national and European context].